

Klart språk og medborgerskap

Abstractsamling

22-23.mai

2018

Innhold

Rettspråket i ein demokratisk rettsstat. Juridisk klarspråk i fortid og framtid.....	3
Möten mellan vardagsvärld och kommunvärld i en kommuns digitala serviceforum.....	4
Semiotisk vaghet som kommunikativ strategi. Är det dags för klarspråksarbetet att vända blicken inåt mot myndigheterna?	5
Betydningen af klarsprogsarbejde – i organisationer og hos modtagere.....	6
Hvilken nytte kan klarspråkforkjemperne ha av kritisk forskning?.....	8
Forsøk på å beskrive det ugjennomtrengelige. Om arbeid med lovtekster	9
Hva kjennetegner språket i dommer?.....	10
Klarspråk – forståelig for alle?.....	11
På vei mot et klarere språk i opplæringsloven	12
Erfaringer fra implementeringen af en klarsprogsindsats i en mindre dansk kommune.....	13
Vårdat, enkelt och begripligt i relation till funktionellt, tydligt och effektivt? Det svenska klarspråksarbetet i ljuset av New Public Management	14
Kommunikasjon av juridiske tekster – en studie av det skjønnsmessige vilkåret "tilfredsstillande utbytte" i Opplæringslova §5-1 første ledd.....	16
Ungdommers forståelse og navigasjon i nett-tekster	17
Tolkning i rättsalen – ett språkförståelseproblem?.....	18
Sprogarbejde i SKAT 2.0 – klarsprogets kolleger: handling og proces.....	20
Det tar vi i forarbeidene - et innspill om lovens klarspråklige potensial	22
Retorisk klarspråkblick på lokal konsekvensutredning	23
Textstruktur, röster och genuskonstruksjoner i domar om fridskränkning och våldtäkt.....	24
Å måle effekter av klarspråksarbeid – en språkkonsulent og en samfunnsviter deler av sine erfaringer	26
Fagspråk og klarspråk — lar det seg forene?.....	27
Hva betyr språk, tekst, kommunikasjon og demokrati i norsk klarspråksdiskurs?.....	28
Forenkling og tilpasning til andrespråksbrukere i samtaler i helsesektoren	29
Et komparativt Klarspråk-initiativ for norsk og tysk	30

Hvordan lage forståelige regler i opplæringslova som samtidig åpner for skjønn – bruk av språkundersøkelser i praktisk lovgivningsarbeid	31
--	----

Rettsspråket i ein demokratisk rettsstat. Juridisk klarspråk i fortid og framtid

Professor Jørn Øyrehagen Sunde, Det juridiske fakultet, Universitet i Bergen

Noreg er eitt av få land i Europa der latin knapt har vorte nytta som rettsspråk i verken lovgjeving, rettspraksis eller rettsvitskap. Noreg er òg eit av få land som har produsert to lovbøker før den franske revolusjon, og i begge tilfella var ambisjonen at lovbøkene skulle kunna lesast og brukast utan særleg juridisk forkunnskap. Den store motstanden mot å bruka folkespråket i ein juridisk samanheng kom fyrst då landsmålet vart nytta frå slutten av 1800-talet. Konkurransen mellom bokmål og nynorsk som rettsspråk har seinare vore viktig for å utvikla ein klart rettsspråk i Noreg.

Utviklinga av eit rettsspråk som er heller tett på folkespråket, er i stor grad parallell med utviklinga av ein open rettsbruk. Rettssaker i Noreg har vore tilgjengeleg for ålmenta, og skriftleg prosedyre har aldri erstatta den munnlege. Dette er igjen knytt til ein tradisjon for bruk av leke dommarar, som er unik i Europa både når det gjeld kontinuitet og omfang.

Ut av denne rettshistoriske bakgrunnen har det vakse fram ei forventning i Noreg om at retten er tilgjengeleg og forståeleg, og ei førestilling om ein rett til å kunna påverka og delta i rettsprosessar. Er det mogeleg å møte denne førestillinga i det moderne samfunnet med kompleks og omfangsrik rettsleg regulering, ein talrike juriststand og spesialiserte rettsprosessar, og aukande grad av transnasjonal rett? Vil rettsleggjering verta årsak til klarspråket sin død? Og kva så med den demokratiske rettsstaten?

Möten mellan vardagsvärld och kommunvärld i en kommuns digitala serviceforum

Andreas Nord, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet

Svenska myndigheter har ett s.k. serviceuppdrag, som bl.a. innebär att finnas tillgänglig för att svara på frågor och ge råd. I dag sköts allt mer av denna service på nätet, antingen genom myndigheters närvaro i kommersiella forum som Facebook eller i egna, mer mindre tekniskt sofistikerade webbforum på myndigheternas egna sidor. Även på denna kommunikation ska kravet på klarspråk i offentlig förvaltning ställas, men vad de innebär blir delvis något annat än i de typer av texter som traditionellt har uppmärksammats mest inom klarspråksarbetet, såsom beslut och (monologiska) informationstexter (se Nord 2017, avsnitt 2.3).

I föredraget redogör jag från resultat av en undersökning av interaktionen i ett kommunalt digitalt serviceforum, för att belysa vilka strategier som används av de professionella kommunikatörer som bemannar det för att besvara enskilda personer frågor. Resultaten visar en stark tendens till att mottagaranpassa svaren (jfr Nord & Sörlin 2017, Nord 2018), men resultaten belyser också några av klarspråksarbetets dilemman.

Referenser

- Nord, Andreas 2017. *Klarspråksarbete och yrkeslivsskrivande: En forskningsöversikt*. Stockholm: Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen.
- Nord, Andreas 2018. Klarspråk i nätinteraktion: Trevlighet, trafikordningsplaner och undringar om döda rådjur i ett kommunalt e-serviceforum. I: Anne Kjærgaard & Johanne Lauridsen (red.), *Sprog og kommunikation i digital borgerbetjening: Rapport fra Nordisk klarsprogskonference København 4.-5. maj 2017*. (Klart språk i Norden.) Utan ort: Nätverket för språknämnderna i Norden. S. 33–48.
- Nord, Andreas & Marie Sörlin 2017. Med vardagens eller myndighetens ord? Ordval och kategoriseringar i offentliga e-servicemöten mellan enskilda och myndigheter. I: Sköldbberg, Emma, Maia Andréasson, Henrietta Adamsson Eryd, Filippa Lindahl, Sven Lindström, Julia Prentice & Malin Sandberg (red.), *Svenskans beskrivning 35: Förhandlingar vid trettiofemte sammankomsten för svenskans beskrivning. Göteborg den 11–13 maj 2016*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. S. 255–269.

Semiotisk vaghet som kommunikativ strategi. Är det dags för klarspråksarbetet att vända blicken inåt mot myndigheterna?

Catharina Nyström Höög, Professor ved Högskolan Dalarna

När en svensk myndighet skriver i ett av sina policydokument att ”vi skapar resultat genom att ta initiativ och vara öppna för nya lösningar”, då är det inte svårbegripligt i den meningen att orden är svåra eller syntaxen svår genomtränglig, däremot är det svårt att avgöra vem som är den tänkta mottagaren av texten, och vad denne ska veta eller göra efter att ha läst texten. Formuleringen, och den typ av texter där den ingår, sätter därmed fingret på en svag punkt i många klarspråksdiskussioner: vad som är en lätt respektive svår text kan knappast avgöras utan att hänsyn tas till den situation där texten ska fungera. Den citerade meningen ovan är hämtad från en *värdegrund*. Det är en av flera typer av policytexter som blivit vanliga vid svenska – och europeiska – myndigheter under de senaste 10-15 åren. Policytexterna skiljer sig från många av de texter som stått fokus för klarspråksinsatser genom att de inte är varken handlingsdirigerande eller informerande. Så vad är syftet med dem?

I ett pågående forskningsprojekt om svenska myndigheters värdegrunder¹ har vi undersökt frågan om hur värdegrundstexterna används med hjälp av en enkätundersökning bland medarbetare och ett fokusgruppsamtal tillsammans med texternas avsändare eller initiativtagare. Resultaten visar att de ord som kan beskrivas som semiotiskt vaga är en viktig resurs i texterna. I exemplet ovan används ordet ”öppna”, vilket är ett favoritord i svenska myndigheters värdegrundstexter. Ordet möjliggör diskussioner om vad *öppen* betyder och hur det ska tolkas i den aktuella myndighetens vardagspraktiker. Däri ligger också poängen; samtalet på arbetsplatsen får nytt bränsle av formuleringen. Man kan, utifrån olika teoretiska och erfarenhetsbaserade perspektiv, förhålla sig kritisk till en sådan textpraktik. I mitt föredrag vill jag peka på ett par sådana kritiska ingångar och ställa frågan om uppdraget att verka för mera lättillgängliga texter i den offentliga förvaltningen också innebär en kritisk udd mot den semiotiska vagheten som strategi.

¹<https://www.rj.se/anslag/2015/en-ny-genre-och-dess-arkeologi-svenska-myndigheters-vardegrundstexter/>

Betydningen af klarsprogsarbejde – i organisationer og hos modtagere

Anne Kjærgaard, Ph.D. og forsker ved Dansk Sprognævn

Det overordnede formål med klarsprogsarbejde er – forhåbentlig! – at gøre en forskel. Forskellen kan fx være at de borgere der modtager tekster fra offentlige myndigheder, får tekster der er lettere at forstå (Kjærgaard 2017) – og måske også giver borgerne en oplevelse af at blive mødt af systemet på en værdig og respektfuld måde (Vejledning om forvaltningsloven 1986). Forudsætningen for at klarsprogsarbejde resulterer i bedre tekster er imidlertid at klarsprogsarbejdet skaber organisationsinterne forandringer – fx ved at medarbejderne ændrer deres skrivestil, eller ved at der etableres nye arbejdsgange for skrivearbejdet (Jensen 1990). Ofte vil de institutioner der betaler for at få bistand til at gennemføre et klarsprogsprojekt, også have nogle klare organisationsinterne mål med arbejdet: Fx kan man ønske at nedbringe antallet af henvendelser der handler om at folk ikke forstår hvad myndigheden skriver, eller man kan iværksætte et klarsprogsprojekt som led i myndighedens arbejde med strategisk kommunikation (Gravengaard og Kjærgaard 2017).

Men hvilken forskel gør klarsprogsarbejdet egentlig? Hvilken effekt har klarsprogsarbejdet for de organisationer hvor arbejdet finder sted, og for de modtagere der læser tekster som man fx har forsøgt at gøre mere forståelige og imødekommende? I mit foredrag vil jeg under inddragelse af egne og andres forskningsresultater opsummere og diskutere hvad vi ved om betydningen af klarsprogsarbejde hos myndigheder og hos tekstmodtagere. Derudover vil jeg komme med forslag til hvordan klarsprogsarbejde i praksis kan inddrage forskningsbaseret viden om de organisationer hvor klarsprogsarbejdet finder sted, og om tekstlige behov og forventninger hos borgere der modtager tekster fra offentlige myndigheder.

Referencer

Kjærgaard, A. (2017). ”Revising real world tax management speak – a study of reader response”. *Fachsprache*, Vol. XXXIX(3-4). 117-138.

Vejledning om forvaltningsloven (nr. 11740 af 04/12/1986).

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=60828>

(24. april 2018).

Jensen, L.B. (1990). *Kancellistil eller Anders And-sprog? – en undersøgelse af forvaltningssproget og dets institutionelle betingelser, med særligt sigte på sproglig rådgivning*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Gravengaard, G. & A. Kjærgaard. 2017. *Fra sproglig rådgivning til co-creation-processer og big data*. CIRCD working papers in social interaction 3(2), 1-38. Centre for Interaction Research and Communication Design. University of Copenhagen.

[http://circd.ku.dk/circd-publishing/working-papers/Fra sproglig ra dgivning til co-creation-processer og big data .pdf](http://circd.ku.dk/circd-publishing/working-papers/Fra_sproglig_ra_dgivning_til_co-creation-processer_og_big_data_.pdf) (24. april 2018).

Hvilken nytte kan klarspråkforkjemperne ha av kritisk forskning?

Ragnhild Samuelsen, fagdirektør i Barne- og likestillingsdepartementet

I dette foredraget oppfordrer jeg en rekke fagområder til å forske mer på klarspråk, fordi vi praktikere trenger og savner forskning! Vi vil ha mange på banen: lingvister, sosiologer, språk-filosof, språkvitere, nevrologer, litteratur, jurister, psykologer og retorikere.

Da vi startet klarspråkprosjektet i Barne- og likestillingsdepartementet for åtte år siden, søkte vi etter kunnskap og forskning for å få trygg grunn under føttene. Vi var i startgropen for å utvikle klarspråk i Norge. Vi undersøkte og kartla tekster, fant hva andre hadde gjort og lette etter rapporter og publikasjoner. Ikke alt kan gå under benevnelsen forskning, men mye var absolutt kunnskapsinnhenting.

Vi har også utviklet en metode kalt for språkverksteder, der vi samarbeider om å skrive klarspråk i departementet. Her gjennomgår vi ulike tekstsjangre for å nå klarspråkmålene: at leserne finner det de trenger, forstår det de finner og bruker det til det de skal.

I denne presentasjonen gir jeg noen eksempler på forskning og kunnskap som jeg har funnet på følgende tre områder: språkråd, leseforskning og klart lovspråk.

Jeg stiller følgende spørsmål:

1. Hvilken nytte har vi av språkråd? Er språkråd en vei til klarspråk? Hvordan kan jeg være sikker på at språkrådene er riktige?
2. Hvilken nytte har vi av leseforskningen? Hvordan leser vi og hvordan virker ordene?
3. Klart lovspråk – hvordan få dette til? Hvilken nytte har vi av forskning om juridiske tekster?

Jeg skal også streife innom eksempler på at klarspråk har vært ønsket og savnet i svært mange år. Det har både Winston Churchill og George Orwell gitt sitt besyv med i diskusjonen om språkets forfall!

Forsøk på å beskrive det ugjennomtrengelige. Om arbeid med lovtekster

Anna Senje, seniorrådgiver i Språkrådet

Lover og forskrifter påvirker beslutninger på alle nivåer i samfunnet. Uttrykksmåter fra lover og forskrifter blir gjenbrukt i andre tekster, for eksempel vedtaksbrev.

Når lovspråket er innadvendt, komplisert og omstendelig, kan det føre til at sammenhenger, rettigheter og plikter ikke blir godt nok belyst. I flere tilfeller er det formuleringen, ikke regelen, som gjør det vanskelig å forstå teksten. Et materielt innhold som ikke er spesielt innfløkt, blir ofte framstilt i unødig omstendelige ordelag. I innlegget vil jeg vise eksempler på dette og foreslå noen enkle grep som kan gjøre teksten klarere uten at innholdet blir skadelidende. Jeg vil også fortelle om Språkrådets erfaring fra arbeid med konkrete lovtekster.

Språkrådet har en sentral rolle i arbeidet for klart språk i offentlig sektor. I flere år har vi arbeidet for klarere språk i lover og forskrifter, blant annet ved å holde kurs om språk i regelverk og ved å bistå lovutvalg og arbeidsgrupper med kvalitetssikring av språket i lovtekster. Siden 2011 har vi deltatt i prosjektet «Klart lovspråk», som ledes av Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi).

Hva kjennetegner språket i dommer?

Ruth Vatvedt Fjeld, professor ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier, UiO

En dom bør være formulert slik at den domfelte forstår hva dommen innebærer, og hva som er begrunnelsen for den. Imidlertid blir mange dommer utformet slik at personer uten kjennskap til juridisk språkbruk og tenkemåte, kan ha vanskeligheter med å lese og forstå dommens innhold. Domfelte trenger derfor ofte juridisk bistand for å tilegne seg det budskapet en dom innebærer.

Lesbarhet dreier seg ikke bare om setningsbygning og ordvalg, men hele struktureringen av en tekst er vesentlig. Særlig er fraseologi og perspektivmarkering avgjørende for forståeligheten.

Foredraget vil presentere en frekvensanalyse av enkeltord og fraser i et utvalg norske dommer, og redegjøre for likheter og forskjeller mellom dommerspråk og moderne norsk allmennspråk. Ord og uttrykk med markert frekvensforskjell i de undersøkte teksttypene vil bli utredet mht. grunnbetydning, stilverdi, perspektivmarkering, presisjon og gjennomsiktighet. Enkelte syntaktiske og tekststrukturerende trekk vil også bli analysert og kommentert.

Klarspråk – forståelig for alle?

Heidi Bunæs Eklund, språkkonsulent, NTB Arkitekt

For ca. 20 % av voksne i Norge er ikke klarspråk nok – de trenger tekster som er enda mer tilpasset for å forstå. I dette innlegget tar vi for oss hva som er forskjellen på klarspråk og lettlest språk. Vi spør også om det er mulig å finne felles løsninger som gjør tekster forståelige og effektive for brukere både med og uten leseutfordringer.

Fra lettlest til klarspråk for alle

Sverige har lang tradisjon for letteste tekster på offentlige nettsider, og vi ser nærmere på hvordan de har løst utfordringen med tilgjengelig innhold for alle. Vi drøfter begrensninger og muligheter ved den svenske modellen og viser en alternativ modell: Tekster som følger de etablerte klarspråksprinsippene kan bli forståelige for flere med enkelte justeringer. Tipsene vi kommer med i denne bolken, baserer seg blant annet på KS-veilederen om universelt utformet språk som ble lansert vinteren 2018.

Klarspråksdefinisjonen åpner for en videre tolkning av hva som er klarspråk

Vi argumenterer også for at klarspråksdefinisjonen gir rom for å kalle ekstra tilpassede tekster *klare*. Klarspråksdefinisjonen sier at en tekst er klar hvis «leserne i målgruppen finner informasjonen de trenger, forstår den og kan bruke den». Når vi vet at 20 % av målgruppen trenger ekstra tilpassede tekster, må vi legge til rette for at også de skal forstå, for å kunne si at teksten er klar. Til grunn for denne tankegangen ligger et funksjonelt syn på tekst. En tekst skal utføre en oppgave overfor en målgruppe som skal vite eller gjøre noe etter å ha lest teksten: De skal søke om studielån, betale restskatt eller forstå hvilke rettigheter de har som arbeidstaker. Brukere med leseutfordringer vil dermed ikke utgjøre én målgruppe, men inngå i mange ulike målgrupper.

På vei mot et klarere språk i opplæringsloven

Elisabeth Harlem Eide, jurist og medlem i sekretariatet for Opplæringsutvalget

I 2013 ble departementene invitert til å melde inn lover til et utviklingsprosjekt. Prosjektet, som Kommunal- og moderniseringsdepartementet har hovedansvaret for, har som mål å utforme utvalgte lover i et klart og forståelig språk. Opplæringsloven er én av fire utvalgte lover i prosjektet. Felles for lovene er at de er viktige for innbyggerne, og at de angår mange.

Arbeidet med opplæringsloven og de tre andre lovene er ment å legge grunnlag for en ny arbeidsmetode som kan brukes i annet lovutviklingsarbeid. Bruk av skriveverksteder og samarbeid med Språkrådet og Lovavdelingen i Justis- og beredskapsdepartementet var helt sentralt i arbeidet. Tekstanalyse og leseforståelse av gjeldende lov og brukertesting av utkast til forslag til ny lov ble også gjennomført.

Jeg ønsker å fortelle om erfaringer fra klarspråksarbeidet med opplæringsloven og hvordan lovutviklere kan jobbe systematisk med språket og strukturen når nye lover og forskrifter skal utarbeides. I innlegget vil jeg også vise eksempler på språklige forbedringer og blant annet sammenligne dagens lovtekst med forslag til ny.

Lovforslaget og undersøkelsene som ble gjennomført som en del av utviklingsprosjektet, skal inngå i kunnskapsgrunnlaget til det offentlige utvalget som skal foreslå ny opplæringslov.

Utvalget ble oppnevnt av regjeringen 22. september 2017.

Erfaringer fra implementeringen af en klarsprogsindsats i en mindre dansk kommune

Karsten Pedersen, Institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab, Roskilde Universitet

Min præsentation er en afrapportering og diskussion af udvalgte aspekter af et pilotprojekt med indføring af klarsprog i Stevns Kommune i Danmark.

Stevns Kommune begyndte på at indføre klarsprog overalt i kommunens administration i 2013. Det betyder at planen var at al kommunikation skriftlig som mundtlig, på nettet, på papir og ansigt til ansigt med tiden skulle overgå til at følge kommunens normer for klarsprog.

For at høste erfaringer inden hele organisationen gik over til klarsprogsbaseret kommunikation, gennemførte man et pilotprojekt i en mindre afdeling der havde en del svære breve at omskrive. Pilotgruppen blev organiseret i to lag: En overordnet gruppe som mødtes med ca. en måneds mellemrum i pilotperioden og tre skrivegrupper, hvor medarbejdere med ansvar for at udsende breve, identificerede og omskrev et antal af de vigtigste eller hyppigste breve.

Efter omskrivningen blev der foretaget to forskellige former for evaluering:

1. En evaluering af processen. Det vil sige at deltagerne i pilotprojektet evaluerede samarbejdet i pilotgruppen, samarbejdet med juristen og diskuterede hvilke anbefalinger de kunne sende videre til resten af organisationen.
2. En evaluering af brevene. Brevene blev evalueret på to måder:
 - a. Potentielle læsere blev bedt om at læse et brev og vurdere det efter et antal parametre
 - b. Potentielle læsere blev bedt om at læse et oprindeligt og et nyformuleret brev i tilfældig rækkefølge dernæst bedt om at kommentere forskellen.

Evalueringen blev skrevet sammen og præsenteret til diskussion i projektgruppen.

Min Præsentation vil fokusere på de organisatoriske problematikker i forbindelse med ændringen og tage udgangspunkt i interview med de involverede, observationer på pilotgruppemøder og interview med potentielle brevmodtagere

Vårdat, enkelt og begripligt i relation till funktionellt, tydligt och effektivt? Det svenska klarspråksarbetet i ljuset av New Public Management

Claes Ohlsson, Institutionen för svenska språket, Linnéuniversitetet

Den här presentationen handlar om klarspråksanvändning hos svenska myndigheter och i offentlig förvaltning mot bakgrund av de förändringar som med ett samlingsnamn kommit att kallas New Public Management (NPM). Presentationens övergripande syfte är att försöka problematisera klarspråksidealen om ett vårdat, enkelt och begripligt språk i förhållande till några av de centrala förändringar i offentlig verksamhet som NPM-utvecklingen medfört.

Det heterogena paket av förändringar som kommit att kallas NPM infördes gradvis i svensk offentlig verksamhet under 1990-talet och framåt och kan delas in i administrativa och ideologiska förändringar (Karlsson, 2017). En drivande faktor i förändringsarbetet har varit ett fokus på ökad effektivitet och funktionalitet i den offentliga administrationen. Men i enlighet med Karlssons (2017) indelning har NPM också byggt på ideologiska idéer om att skapa marknader för det som tidigare varit mer eller mindre offentligt kontrollerade system inom t.ex. utbildning, sjukvård och infrastruktur. Klarspråksidealen inom offentlig kommunikation formades tidigare under 1970- och 80-talen med fokus på offentliga texters begriplighet och tydlighet och ett demokratiskt förhållande mellan myndighet och medborgare. Forskningen om klarspråksarbetets utveckling och förändringar handlar än så länge mer sällan om de ideologiska principer som trots allt påverkar myndigheters offentliga kommunikation (Nord, 2017:13) även om intresse för offentligt språk i förhållande till NPM förekommer ur både bruks- och normperspektiv. Ledin & Machin (2015) visar t.ex. hur managementtexter introduceras i offentliga sammanhang medan Nyström Höög (2015) och även Waeraas (2010) diskuterar offentliga verksamheters värdegrundsarbete med hjälp av beskrivningar av kommunikations- och språkpraktiker.

Ett sammanfattande intryck i ljuset av NPM-förändringarna är en otydligare medborgarroll och att myndigheter idag har förändrade uppgifter i förhållande till medborgaren som bl.a. kund, klient eller brukare (se t.ex. Rahm & Ohlsson 2009) vilket också påverkar enskilda myndighetsutövares kommunikation. Vilken roll har då klarspråksidealen i denna förändring? Behöver vi och kan vi diskutera vilka förutsättningar som ska råda för att klarspråksidealen ska vara möjliga att arbeta med i en offentlig organisation? Var går gränserna mellan

klarspråk, opinionsarbete och marknadsföring i dagens offentliga kommunikationspraktiker? Behöver dessa praktiker åtskiljas eller kan de samsas? Presentationens mål är att med hjälp av exempel på språkanvändning i offentliga verksamheter försöka komma närmare svaren på dessa komplexa frågor.

Referenser:

Karlsson, Tom (2017). *New Public Management. Ett nyliberalt 90-talsfenomen?*. Studentlitteratur: Malmö.

Ledin, Per & Machin, David (2015). How lists, bullet points and tables recontextualize social practice: A multimodal study of management language in Swedish universities. *Critical discourse studies* 12(4), 463-481

Nord, Andreas (2017). *Klarspråksarbete och yrkeslivsskrivande. En forskningsöversikt*. Rapporter från Språkrådet 7. Stockholm: Språkrådet.

Nyström Höög, Catharina (2015). Värdegrundstexter – ett nytt slags uppdrag för klarspråksarbetet? *Sakprosa* 7(2).

Rahm, Henrik & Ohlsson, Claes (2009). Klarspråksarbete, myndigheter och mottagare. Exempel från äldreomsorgen och Malmö stad. I: Catharina Nyström Höög (red.), *Medborgare och myndigheter*. TEFA 47, Uppsala universitet. S. 25-42.

Wæraas, Arild (2010) Communicating Identity: The Use of Core Value Statements in Regulative Institutions. *Administration & Society* 42(5), 526–549.

Kommunikasjon av juridiske tekster – en studie av det skjønnsmessige vilkåret "tilfredsstillende utbytte" i Opplæringslova §5-1 første ledd

Eva Havnerås, jurist fra UiO

Målet med skriftlig kommunikasjon er at deltakerne skal få en felles forståelse av en teksts meningsinnhold. Juridiske tekster kan ha mange mottakere – eksempelvis kan det være snakk om et enkeltvedtak som retter seg mot en bestemt person, til lover som kan ha flere millioner potensielle brukere. For å skape en felles forståelse av en juridisk teksts meningsinnhold, mener jeg at et sentralt verktøy for juristen er at hin er bevisst på den konkrete konteksten som den juridiske teksten skal virke i.

I denne presentasjonen vil jeg se på ulike kontekster som en lovbestemmelse kan virke i.

Dette vil jeg gjøre med utgangspunkt i vilkårene for rett til spesialundervisning i opplæringslova § 5-1 i lys av prosjektet "Klart lovspråk", som var tema for min masteroppgave fra 2016. I masteroppgaven behandlet jeg følgende problemstilling:

- 1. Hvorfor er det ulike oppfatninger om en lovbestemmelse som oppl. § 5-1 første ledd?*
- 2. Hvordan kan lovgiver gå fram for å gjøre lovbestemmelsen korrekt, klar og brukertilpasset?*

Den aktuelle bestemmelsen er interessant, fordi bestemmelsen forutsetter at det skal gjøres en skjønnsmessig vurdering. Slike vurderinger forutsetter i utgangspunktet kunnskap om juridisk metodelære. Den aktuelle bestemmelsen skal likevel praktiseres av blant annet brukere som ikke kjenner til den juridiske metodelæren, og det er da interessant å studere hvordan ulike brukere tolker bestemmelsen ut fra ulike kontekster og rettskulturer.

I masteroppgaven studerte jeg nettopp dette ved å undersøke bestemmelsens ordlyd gjennom fire perspektiver: i et rettsdogmatisk perspektiv, fra forvaltningens perspektiv, fra borgernes perspektiv og fra lovgiverens perspektiv. Disse fire perspektivene kan brukes til å undersøke forholdet mellom lovgiver og rettsanvender, og forholdet mellom lov og virkelighet, når lover skal utformes. Det er både fordeler og ulemper med klare og mindre klare lovtekster. Hva slags lovspråk som best ivaretar rettssikkerheten og skaper mest mulig hensiktsmessig ressursbruk, kan de ulike perspektivene belyse nærmere.

Ungdommers forståelse og navigasjon i nett-tekster

*Tove Stjern Frønes, Institutt for lærerutdanning og skoleforskning,
Universitetet i Oslo*

Vår daglige lesing blir stadig oftere utført på en skjerm, enten på mobiltelefoner, bærbare datamaskiner eller nettbrett. Men kan tradisjonelle papirtekster overføres til nye medier uten at lesernes forståelse av innholdet påvirkes? Det er grunn til å tro at nye teksttyper, tekststrukturer og modaliteter krever noe annet av leseren. Forskning indikerer at nettleasing er mer kompleks enn papirlesing, og at dette både stiller store krav til utformingen av tekstene og til leserne. I en stadig mer teksttung hverdag vil det være avgjørende at tekstene som barn og unge møter er utformet med tanke på å lette både prosessen med å finne fram til disse tekstene og å forstå dem.

Jeg vil vise hva som kjennetegner utfordringene ved å lese på nettet ved å beskrive hvordan et stort utvalg (N=666) norske 15-åringer leser, navigerer og forstår ulike nett-tekster. Jeg gjør analyser av stiltrekk ved de tekstene som ser ut til å være spesielt krevende for elevene, både med tanke på å ta seg fram på komplekse nettsteder og å forstå innholdet. Jeg ser nærmere på ti trekk ved tekstenes form, innhold, språk og stil, først seks «ytre» kjennetegn: a) hvilken arkitektur de har, b) hvor store de er, c) den tilgjengelige navigasjonsstøtten, d) påkrevd realisering av multimodale trekk og en vurdering av hvilken forkunnskap om e) tekst eller f) emne som kreves for å forstå tekstene. Videre ser jeg på fire trekk ved språk- og stilnivået i tekstene som kan knyttes til metafunksjonene i systemisk-funksjonell grammatikk (Hellspong & Ledin 1997): nemlig g) tekstuelle, h) ideasjonelle, i) mellompersonlige og j) intertekstuelle stiltrekk.

Datamaterialet ble innhentet da norske ungdommer deltok på en leseprøve på nettet i PISAundersøkelsen. Tekstene er hentet fra ulike sfærer, og prøven består både av nettsøk, blogger, hjemmesider, firmasider og sider med offentlig informasjon. En rekke av tekstene kan karakteriseres som tyngre informasjonstekster med innhold relatert til arbeidsliv, utdanning eller naturvitenskaplige emner. Ved å koble informasjon om elevenes forståelse med navigasjonsstiene deres – hvordan de klikker seg fram internt på nettsteder og mellom ulike nettsteder – får vi ny innsikt om både unge lesere og tekstene de leser.

Tolkning i rättssalen – ett språkförståelseproblem?

Joacim Lindh, Institutionen för svenske språket, Linnéuniversitetet

I Sveriges domstolar är tingsrätten den första dömande instansen i brottmål. Det innebär att åklagarmyndigheten har gjort en förundersökning av den initiala polisanmälan, där resultatet av förundersökningen visar att bevisningen mot den tilltalade bedöms kunna ligga till grund för en fällande dom (Ekelöf 2011).

I denna presentation undersöker jag kommunikationen mellan jurister, tilltalad, målsägande och vittnen i ett brottmål från mars 2017, där brottmålsrubriceringen var misshandel.

Brottmålet utgör en del av materialet i en pågående avhandling, och bedöms vara särskilt relevant i klarspråkssammanhang, eftersom den tilltalade hade tolkhjälp under förhandlingen.

I tolkade rättegångar kan det uppstå en bristande språkförståelse på grund av tolkens begränsade förmåga att uttrycka sig på idiomatisk svenska (jfr DV 2010:4). I svenska domstolsförhandlingar är tolkade rättegångar numera en del av vardagen, och Sveriges 48 tingsrätter har tolkar i brottmålsförhandlingar alla dagar i veckan. Domstolsverkets senaste rapport är från 2010 (DV 2010:4), och utgjordes av en enkätundersökning riktad mot Sveriges domstolar, där deras upplevelser av tolkning i rättssalen undersöktes. Sedan 2010 har drygt 838 000 personer invandrat till Sverige enligt statistiska centralbyråns (2018) siffror. Trots en ökad invandring har domstolsverket inte genomfört en ny undersökning av tolkarnas kvalitet i domstolen.

Jag tar utgångspunkt i hur juristerna använder språkliga strategier för att skapa sammanhang och relevans i den tilltalades översatta berättelse, och de översatta svaren på juristernas frågor.

Jag ställer följande frågor:

- Hur hanterar juristerna brist på språkförståelse under en rättegång?
- Hur påverkar bristande förståelse domstolsförhandlingen i helhet?

Genom frågorna analyserar jag domstolens muntliga förhör med den tilltalade och åklagarens och försvarsadvokatens slutanföranden, där de sammanfattar parternas redogörelser, och pläderar för straffrättsliga påföljd med hänvisning till straffrättens doktrin.

Studiens teoretiska ram är kritisk diskursanalys (Fairclough 1992) och systemisk-funktionell lingvistik (Halliday 2004). Jag ser rättegången som en institutionell diskursiv praktik som hanterar texter och interaktion.

Referenser:

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik & Pauli, Mikael (2011). *Rättegång. H. 5. 8.*, [rev. och utök.] uppl. Stockholm: Norstedt

Fairclough, Norman (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity

Halliday, M. A. K. (2004). *An introduction to functional grammar*. 3. ed. London: Arnold

Statistiska centralbyrån [hämtat: 2018-02-07] <http://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/in-och-utvandring/>

Sprogarbejde i SKAT 2.0 – klarsprogets kolleger: handling og proces

Maria Sørup, sprogkonsulent, SKAT

INTRO

Da SKATs sprogarbejde begyndte i 2007, arbejdede vi på at få teksterne til overhovedet at være forståelige og hænge sammen sprogligt. I fokus var formuleringerne samt prioritering og placering af informationerne. Nu er vi skridtet videre ved at også at skrive empatisk og handlingsorienteret.

Opmærksomheden er altså ikke kun på forståelighed (klarsprog), men også på at motivere modtageren til at agere i overensstemmelse med vores anvisninger. Det sker med hensigtsmæssige argumenter, præcise handlingsanvisninger, meningsfuldt layout og kontakthanvisning til at få hjælp. Det motiverer og letter navigation samt gennemførelse af handling.

Men omskrivningen står ikke alene. Vi har sat sprogarbejdet i system med processer, hvilket sikrer ensartet og strømlinet tekstbehandling. For at få velfungerende standardbreve har vi altså dels fokus på det sproglige, dels på rammerne for det tværfaglige arbejde.

SPROGLIGE EKSEMPLER OG EFFEKTMÅLING

Jeg vil vise eksempler på to tekstgenrers muligheder og begrænsninger i indhold og form:

I toldtekster må vi bevare myndighedstonen, men vi øger forståeligheden fx ved at overskrifterne indeholde hovedbudskaber og indholdet struktureres i et flow, der er logisk for modtageren.

I mails har vi flere strenge at spille på indholds- og layoutmæssigt. Vi har udsendt tre versioner af en mail og undersøgt, hvilke formuleringer der skaber handling. Vi har også målt på, hvilke formuleringer på call-to-action-knapper, der genererer klik.

OMSKRIVNINGSPROCESSER

Rammerne om tekstsamarbejdet er et ofte overset men vigtigt element. Tværfagligt arbejde er en udfordring, og det er tidskrævende og giver uensartede resultater, hvis man begynder forfra hver gang. Derfor har vi udviklet processer, som altid sikrer samme tilgang.

Vores masseudsendelsesproces løber over ti hverdage, og op til ti interessenter repræsenterende forskellige fagområder deltager. Alle kommer med input, så rollefordeling, deadlines og definerede ansvarsområder er nøgleord. Vi har aftaler med faggrupperne om, hvad der (ikke!) er deres ansvar at tjekke og hvornår. Fx ser juristerne udelukkende på det juridiske (er indholdet juridisk korrekt? Henviser vi til de rigtige love?). Tekst og Sprog har ansvaret for og ret til at bestemme over den sproglige del. Det er en kompleks proces, som vi har professionaliseret og effektiviseret, så det er klart, hvem der gør hvad og hvornår – og alle bliver hørt.

På jævnlige møder genopfrisker vi rollerne og løser udfordringer. Herved fastholder vi (kendskabet til) rammerne og tilpasser dem løbende.

Vores fagpersoner er sandsynligvis ikke nemmere at danse med end fagfolk i andre organisationer, men fordi tekstarbejdet er systematiseret, undgår vi at diskutere de samme ting igen og igen, men kan fokusere på at nå til enighed om indholdet. Nogle gange ender vi med et kompromis, men vi får forståelse for hinandens fagområder. Processen skaber (sammen med sproglige retningslinjer) desuden en sproglig rød tråd fra brev til brev.

Det tar vi i forarbeidene - et innspill om lovens klarspråklige potensial

Margrete Kilde Nes, språkkonsulent, NTB Arkitekts

«Det tar vi i forarbeidene», sier drevne lovskribenter ofte når vi språkkonsulenter ivrer etter å konkretisere en bestemmelse for å gjøre den klarere. Det er ikke fordi de ønsker å gjøre loven mystisk og utilgjengelig, men for å ta på alvor den funksjonen lovteksten har. Den skal gi nødvendig rom for å utøve skjønn som står seg over tid.

Vi må utvide forståelsen av hva som er klart lovspråk

Lovene skal ha et klart språk. Prinsippene for klarspråk gir imidlertid ingen endegyldige svar på hva som er hensiktsmessige ord og formuleringer – i stedet er det kontekst, funksjon og målgruppe som avgjør.

Loven kan derfor være klar selv om ikke alle umiddelbart kan forstå alt den innebærer. I tillegg til å jobbe med språket i selve lovteksten må vi skape forståelse for hvilke tekster som spiller sammen med loven i tolkningen av den.

I innlegget vil vi diskutere og vise eksempler på hva klarhet kan bety i ulike lovtekster, og hvordan lovene kan leses sammen med andre rettskilder og veiledningstekster.

Lovtekst er ikke først og fremst informasjon

Argumentene for klart lovspråk har ofte vært knyttet til innbyggernes demokratiske rett til å kunne sette seg inn i hvilke plikter og rettigheter de har. Selvsagt må du kunne lese ut av en lovtekst hva som kreves av deg. Men spørsmålet er hvorfor innbyggerne skal kunne det når juristene ikke kan det?

Ingen jurist vil mene at lovteksten gir hele svaret på hvordan et rettsspørsmål kan løses. Skjønnsbegreper, rettslige standarder og funksjonelle krav er lovens hemmeligheter som ikke blir avslørt for den som bare leser loven. For lovteksten er ikke først og fremst informasjon. Den er også et arbeidsverktøy som brukes sammen med en lang rekke andre verktøy for å komme fram til en rettsregel. Det må vi ta på alvor når vi drøfter hva som er klart lovspråk.

Retorisk klarspråkblikk på lokal konsekvensutredning

Johan Tønnesson, professor ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier, UiO

Faglige rapporter som følger innkallingen til kommunestyremøter utøver ofte betydelig makt ved å gi premisser for politiske vedtak. Slike rapporter bør ikke bare være fysisk og språklig tilgjengelige for de folkevalgte og befolkningen, men også balanserte og transparente i sin saksframstilling, ikke minst når saken er potensielt kontroversiell. I et demokratisk perspektiv bør følgelig «klarspråk» – foruten språklig-formal og juridisk korrekthet – også tilfredsstillende krav til saklighet og vederheftighet i kommunikasjonen med leserne. Det er imidlertid vel kjent at rapportsjangerens nøytralitet ofte er tilsynelatende, og at hva én aktør oppfatter som nøytralt har sterk ladning for en annen. I redaktør Kristian Bjørkdahls innledningskapittel til boka Rapporten som sjanger (Pax forlag, u.u., s. 9-10) heter det således «Det kan godt være at leserne gjennomskuer både avsenderens og tekstens «nøytralitet» som en retorisk forstillelse [...] Mer generelt vil en lesers inntrykk av en gitt tekst og/eller teksttype ofte styres av vedkommendes posisjon i – eller i forhold til – institusjonen der disse tekstene sirkulerer.»

I mitt paper vil jeg gjennomføre en språklig-retorisk analyse av dokumentet «Nytt flerbruksanlegg på Lahaug. Revidert konsekvensutredning» som forelå som saksdokument til møte i Skedsmo kommunestyre 6.6.2010. Saken gjelder etablering av en sivil skytebane i et friluftsområde hvor utbyggere, politikere, skytterlag og representanter for natur- og friluftsinnteresser er sentrale aktører med til dels sterkt motstridende interesser. I analysen vil jeg legge vekt på tekstens etos, hvilke virkelighetsbilder som etableres i dokumentet og hvilke relevante, konkurrerende bilder som utelates. Sentrale analytiske kategorier vil være etosetablering, presupposisjoner, agens/agensskjuling, kategoriseringer og eufemismer og språkhandlinger. Analysen vil være kontekstuell informert, bl.a. vil jeg gjennomføre intervjuer med et knippe interessenter i saken. Slik håper jeg å kunne belyse sentrale klarspråklige utfordringer i en mektig sjanger. I selve presentasjonen vil jeg, for å kunne gjennomføre en nærlesning med alle disse aspektene for øye, særlig konsentrere meg om dokumentets forord.

Textstruktur, röster och genuskonstruktioner i domar om fridskränkning och våldtäkt

Gunilla Byrman & Astrid Skoglund, Institutionen för svenska språket, Linnéuniversitetet

I en forskningsrapport till det svenska domstolsverket (Byrman & Skoglund 2018) är syftet att studera genuskonstruktioner och textstruktur i skriftliga domar för att synliggöra och öka medvetenheten om desamma. Domar ses i studien som en representation av rättegången, där rätten avkunnar domen genom att redovisa bevisen, bedöma dem och argumentera och legitimera sin inställning till fallet i domskälen.

Teoriramen är kritisk diskursanalys (Fairclough 2010), och genus ses som sociala konstruktioner av könsidentiteter. Materialet består av 21 brottmålsdomar, och i fokus för analysen står domtexternas makrostruktur, vilka röster som domen ger legitimitet samt i vilken utsträckning parter av olika kön direktciteras, refereras, omnämns och beskrivs i domarna. Studien har genomförts genom kvantitativa och kvalitativa språkanalyser. Metoderna kompletterar varandra genom att de kvantitativa analyserna ger en överblick av kvantifierbara, genusrelaterade mönster i brottmålsdomar, medan de kvalitativa analyserna illustrerar och problematiserar hur rättens representation av genus och textstruktur framträder i domarna. Följande frågor ställs:

1. Vilka konstruktioner av genus och etnicitet syns i domarna?
2. Hur ser makrostrukturen ut i domtexterna?
3. Vilka röster ges legitimitet från den mångröstade rättegången i domtexterna?

Resultaten visar att analys av målspecifika nyckelord och nyckelfraser synliggör ett genusrelaterat mönster. Näranalysen av ett mindre urval domar fokuserar på vilka teman och berättelser om kvinnor och män som framträder i de olika domtyperna. För att domstolarna bättre ska kunna möta kraven på lagens, objektivitet och klarspråk behöver rättens personal vara uppmärksamma på domtexternas makrostruktur, där det tydligt framgår vad som är bevisvärdering och vad som är domskäl. Vidare bör rätten aktivt visa i texten att den tar avstånd från stereotypa genusstrukturer hos parterna, utan att dölja hur dessa ser ut i domtexten, dvs. reflektera över hur representationen av röster se ut i domtexten.

Byrman, Gunilla & Skoglund, Astrid (2018). *Språkanalys av kvinnor och män i domar. En forskningsrapport om genus och etnicitet till Domstolsverket*. Institutionen för svenska språket, Linnéuniversitetet, Växjö.

Fairclough, Norman (2010). *Critical discourse analysis: the critical study of language*. Harlow: Longman.

Å måle effekter av klarspråksarbeid – en språkkonsulent og en samfunnsviter deler av sine erfaringer

Heidi Bunæs Eklund & Jostein Ryssevik, NTB Arkitektst

Hva vil det si at klarspråksarbeidet har effekt? At flere forstår rettigheter og plikter? At vi får færre telefoner? At brukerne blir mer fornøyd med tjenester fra det offentlige? I dette innlegget ser vi på hva effekter av klarspråksarbeidet kan være, og hvordan vi kan måle dem. Vi diskuterer hvor i prosessene det er aktuelt å måle effekt, og gir tips om hvilke feller vi bør unngå.

Brukerinvolvering og effektmåling – to sider av samme sak

Klarspråksdefinisjonen sier at en tekst er klar hvis «leserne i målgruppen finner informasjonen de trenger, forstår den og kan bruke den». Det betyr at vi må involvere brukerne hvis vi ønsker å finne ut av om tekstene har blitt bedre. Vi har erfart at brukerinvolvering og effektmåling er to sider av samme sak, og at det lønner seg å se disse to aspektene i sammenheng i klarspråksarbeidet. Vi viser hvordan vi kan legge opp klarspråksarbeidet slik at vi finner utfordringene i virksomhetens kommunikasjon (nullpunktsmåling), forbedringspotensialet i tekstene, og effekter av arbeidet (effektmåling).

Ny innsikt i møtet mellom to fagmiljøer

Eklund og Ryssevik har jobbet sammen i flere prosjekter og har blant annet på oppdrag fra KS utviklet en verktøykasse for effektmåling og brukerinvolvering i klarspråksarbeid. Gjennom samarbeidet har vi erfart at det oppstår nye perspektiver og nyttig innsikt når fagpersoner fra våre to fagområder jobber sammen.

Fagspråk og klarspråk — lar det seg forene?

Kaja Falck-Ytter, master i klarspråk fra NTNU

Våren 2009 leverte jeg masteroppgaven: “Klarspråk, hva er det? En kvalitativ studie av klarspråk og klarspråksarbeid i Norge og Sverige”. Da var jeg en av de første som skrev masteroppgave og forsket på klarspråksarbeid i Norge.

Fagspråk og ekspertspråk er et sentralt tema i oppgaven min, nettopp fordi det er dette språket som skaper utfordringer for kommunikasjonen i en klarspråkssammenheng.

Min avsluttende prøveforelesning på masterstudiet hadde tittelen “Kommunikative utfordringer i møtet mellom ekspert og lekfolk”. Forelesningen min ble senere spilt inn på NRK P2s “P2-akadmiet”.

Jeg ønsker å ta utgangspunkt i denne problemstillingen i foredraget mitt, og vil komme inn på følgende temaer:

- Hvorfor må allmenheten ha tilgang på ekspertenes kunnskap?
- Hva er de overordna kommunikative utfordringene i møtet mellom eksperter og lekfolk? Stikkord er klarspråk, popularisering og populariseringens utfordringer.
- Hva er det rent språklig som kan skape problemer for kommunikasjonen mellom eksperter og lekfolk? Og hvordan kan vi unngå dette?
- Hvilke utenforliggende forhold kan skape utfordringer i kommunikasjonen? Stikkord her er bevissthet og faglig identitet hos eksperten.

Gjennom hele foredraget vil jeg ta utgangspunkt i de utfordringene man møter når man kommuniserer skriftlig.

Hva betyr språk, tekst, kommunikasjon og demokrati i norsk klarspråksdiskurs?

Ida Seljeseth, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, UiO

I mitt innlegg vil jeg presentere de viktigste funnene av en diskursanalyse av et utvalg tekster skrevet av det offentlige om klarspråk. Tekstene jeg har analysert er St.meld. nr. 35 Mål og mening (2007-2008), e-læringskurset *Den gylne pennen* (Difi 2016) og *Vær klar-plakaten (Språkrådet)*.

I analysen min har jeg sett på hvordan begrepene språk, tekst og kommunikasjon blir forstått i tekstene fra det offentlige om prosjektet *Klart språk i staten*. I tillegg har jeg sett på hvordan prosjektet *Klart språk i staten* mener klarspråk ”fremmer demokratiet (...)” (Språkrådet).

Gjennom diskursanalysene har jeg avdekket at begrepene språk, tekst, kommunikasjon og demokrati ikke er eksplisitt definert i tekstene om klarspråk. Jeg har derfor vært nødt til å trekke slutninger på mer indirekte beskrivelser av begrepene – som for eksempel råd som blir gitt, sammenhenger og temaer som blir etablert og sammenhenger og temaer som ikke blir etablert.

Oppsummert finner jeg at forståelsen av begrepet språk varierer, at tekstforståelsen er knyttet til skriftlig verbaltekst, at kommunikasjonsforståelsen er en-veis og at sammenhengen mellom klart språk og demokrati ikke er redegjort for. På bakgrunn av dette foreslår jeg å se til Sverige for å inspirere til økt tekstfokus i klarspråkarbeidet i Norge og videreutvikle kommunikasjons- og demokratiforståelsen i klarspråkdiskursen.

Forenkling og tilpasning til andrespråksbrukere i samtaler i helsesektoren

Jan Svennevig, professor ved Senter for flerspråklighet, UiO

Mer og mer kommunikasjon inkluderer språkbrukere som snakker et andrespråk. Noen av disse samtalene er svært viktige for deltakerne, for eksempel når det er snakk om helse. Derfor er det vesentlig å finne ut hvordan man kan unngå forståelsesproblemer. For å finne ut hvordan språkbrukere forenkler språkbruken sin utførte jeg en kommunikasjonsstudie sammen med Jennifer Gerwing ved Victoria University i Canada. Vi rekrutterte 17 førstespråksbrukere og 17 andrespråksbrukere av engelsk til å komme i et studio og delta i et rollespill. De skulle simulere et nødnummer i forbindelse med at en venn av innringeren hadde besvimt. Operatørene skulle instruere innringerne hvordan de skulle legge vennen i stabilt sideleie. Innringerne hadde en dukke foran seg som de skulle utføre instruksjonene på. Førstespråksbrukerne spilte rollen som operatør og andrespråksbrukerne rollen som innringer. Operatørene fikk skriftlige instruksjoner i 5 steg som de skulle formidle muntlig.

Det var særlig tre måter operatørene forenklet og tilpasset språkbruken på. For det første brukte de enklere ord. For det andre delte de instruksjonene opp i mindre biter, som ble presentert én av gangen. Den tredje strategien var å reformulere noe de sa på en enklere måte. Vi foreslår at dette kan anses som former for muntlig klarspråk.

Neste steg i analysen var å undersøke sammenhengen mellom bruken av disse strategiene og forståelsesproblemer i samtalene. For det første telte vi muntlige responser som eksplisitt eller implisitt indikerte at innringeren ikke hadde forstått. For det andre registrerte vi når de gjorde noe annet med dukken enn det de ble instruert om. Dermed hadde vi et mål på ”suksess” og ”feil”. Det gjorde det mulig for oss å se om bruken av forenklingsstrategier hadde sammenheng med hvor vellykket instruksjonen var.

Det viste seg at sammenhengen var helt klar. Når ingen av strategiene ble brukt, var suksessraten 0. Jo flere strategier operatørene brukte, jo høyere ble denne raten. Vi kan dermed konkludere med at det å bruke slike forenklingsstrategier preventivt er til stor hjelp, og at jo flere strategier man bruker, jo større er sjansen for å avverge forståelsesproblemer.

Et komparativt Klarspråk-initiativ for norsk og tysk

Prof.dr. Melanie Siegel, Hochschule Darmstadt, Prof. Dorothee Beermann, NTNU Prof.em. Lars Hellan, NTNU

Dette er et 2-årig utvekslingsprosjekt finansiert av DAAD (2018/19) der de samarbeidende institusjoner – Darmstadt Technische Hochschule og NTNU – søker å finne tekstlige faktorer som påvirker språklig klarhet. Lingvistiske initiativer har så langt basert seg på kompleksitet i setningsstruktur (lengde og interne strukturelle faktorer) og på terminologi (lengde på ord, grad av gjenkjennbarhet). Med utgangspunkt i alternative fremgangsmåter, særlig i Tyskland, og ved hjelp av korpusmetodologi for tysk og norsk, vil vårt prosjekt spesielt se på rollen til verbvalens relativt til grad av klarspråklighet, dvs., hvilke valensrammer for hvilke verb som er typiske for de ulike registre (f.eks, par som gjøre forsøk på å vs. forsøke å). Korpora kan tenkes etablert etter to strategier: (i) Korpora allerede rangert som gode Klarspråk-tekster vs. Tekster allerede klassifisert som det motsatte; (ii) Ut fra hypoteser om hva som er virksomme faktorer, søke å etablere tekster der disse faktorene er godt representert, og så be brukere rangere tekstene som klarspråklige eller det motsatte. Strategi (i) vil basere seg på kontakt med institusjoner som arbeider med Klarspråk og har eksempelttekster tilgjengelige, strategi (ii) vil i like monn koordinere tentative resultater med hva disse institusjoner har funnet ut, og i begge fall er det viktig hvordan institusjonene kan innarbeide våre resultater i sitt arbeid med Klarspråk.

Hvordan lage forståelige regler i opplæringslova som samtidig åpner for skjønn – bruk av språkundersøkelser i praktisk lovgivningsarbeid

Jon Christian F. Nordrum, Institutt for offentlig rett, UiO

Regjeringen oppnevnte høsten 2017 et lovutvalg som skal evaluere dagens opplæringslov og foreslå en ny. I tillegg skal utvalget forsøke å utvikle prinsipper for regelstyring av grunnopplæringen. (Jeg leder utvalget.)

Som en del av klarspråkarbeidet er det utført to undersøkelser av språket i blant annet opplæringslova: Hvordan fire lover forstås og virker i praksis, Oxford Analyse (2015) og Klart lovspråk? Juridiske tekster i et virksomhetsperspektiv, NTNU (2015). Opplæringslova retter seg mot mange og ulike adressater, blant annet skoleeiere, rektorer, lærere, assistenter, foreldre og barn. Et av funnene i undersøkelsene er at flere av disse adressatgruppene har vansker med å forstå skjønnspregede vurderingstemaer som for eksempel «etter behov». Adressatene etterlyser presisering.

Hvor presist lover og andre regeltekster bør utformes, er et allment spørsmål som volder regelskrivere hodebry. Norske lovtekster er relativt sett korte. Dette skyldes blant annet at norske lovtekster er vagere, og at mer delegeres til andre beslutningstakere, enn i de fleste andre land. Idealet om presist lovspråk må avveies mot andre hensyn, for eksempel kan det være at det finnes spørsmål som kommunene eller skolene bør ha siste ord om, og at læreren ikke bør detaljstyres, men ha rom til å utøve et godt faglig skjønn.

Jeg vil analysere hvordan lovspråkundersøkelsene kan anvendes i det praktiske lovforarbeidet og i utformingen av en ny opplæringslov. Jeg vil drøfte om, og i så fall hvordan, opplæringslova kan utformes slik at den lett forstås av adressatene, samtidig som loven delegerer beslutningsmyndighet og åpner for skjønn, der det passer. Det er ikke gitt at dette målet kan nås gjennom klart lovspråk alene. Jeg vil derfor også vurdere andre presiseringsstrategier som kan bidra til at målet nås. Med strategiene ønsker jeg å bygge bro fra rettsteori, pedagogikk, organisasjonssosiologi og lingvistikk til praktisk lovgivningsarbeid. Jeg vil blant annet vurdere hvilken betydning organisasjonskulturelle faktorer kan ha for regelforståelse og regeletterlevelse, og hvordan rettslige og faglige standarder kan fungere som bindeledd mellom lovtekst og fagskjønn.